

بیابان است.^۲ بدر که همواره از توابع مدینه^۳ و از چاه‌های متعدد و پرآب برخوردار بوده^۴، همزمان با ظهور اسلام، سکونت‌گاه بنی‌ضمیره و تیره بنی‌غفار این قبیله بود.^۵

مکان دقیق این چاه به درستی مشخص نیست. ابن اسحاق با اقتباس از قرآن که دو کرانه این دشت را به نسبت نزدیکی و دوری از مدینه به العُدوة الدنيا و العُدوة القُصوی تقسیم کرده (انفال/ ۸، ۴۲)، چاه بدر را در قسمت العُدوة الدنيا که محل استقرار سپاه مسلمانان بود، دانسته است.^۶ اطلاق قلیب بر این چاه از زبان پیامبر ﷺ^۷ می‌تواند بیانگر وضعیت این چاه در آن عصر و متروکه بودن آن باشد.

منابع در تعیین حفرکننده و صاحب چاه‌های بدر به اختلاف از بدر بن قریش بن بدر، از اسلاف قبیله قریش^۸، بدر بن یخلد بن نضر بن کنانه^۹، مردی از جهینه با نام بدر^{۱۰} و

محمد معوض، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۴ق؛ فرهنگ اعلام جغرافیایی - تاریخی در حدیث و سیره نبوی: محمد محمد حسن شراب، ترجمه شیخی، تهران، مشعر، ۱۳۸۶ش؛ مدینه شناسی: سید محمد باقر نجفی، تهران، شرکت قلم، ۱۳۶۴ش؛ المعالم الاثیره: محمد محمد حسن شراب، بیروت، دار القلم، ۱۴۱۱ق؛ معجم ما استعجم من اسماء البلاد و المواضع: عبدالله بن عبدالعزیز البکری (م. ۴۸۷ق.)، به کوشش السقاء، بیروت، عالم الکتب، ۱۴۰۳ق؛ موسوعة مرآة الحرمین الشریفین: ایوب صبری باشا (م. ۱۲۹۰ق.)، القاهرة، دار الأفاق العربیه، ۱۴۲۴ق؛ وفاء الوفاء باخبار دارالمصطفی: علی بن عبدالله السمهودی (م. ۹۱۱ق.)، به کوشش محمد محیی‌الدین عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۲۰۰۶م.

علی احمدی میرآقا

چاه قریصه ← چاه قراصه

چاه قلیب بدر: چاهی در سرزمین بدر و

محل دفن برخی از کشتگان قریش در جنگ بدر

قلیب بدر، چاهی در وادی بدر در ۱۵۵

کیلومتری جنوب غربی مدینه و ۳۰۵

کیلومتری مکه بود.^۱ قلیب در لغت به معنای

چاه بدون دیواره، قدیمی و نیز متروک در

۱. معجم معالم الحجاز، ج ۱، ص ۱۸۹.

۲. المصباح، ص ۵۱۲؛ لسان العرب، ج ۱، ص ۶۸۸؛ معجم البلدان،

ج ۴، ص ۳۸۶، «قلب».

۳. احسن التقاسیم، ص ۵۳؛ الارج المسکی، ص ۶۳.

۴. نک: المغازی، ج ۱، ص ۵۱؛ تاریخ الطبری، ج ۲، ص ۲۹.

۵. معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۲۳۱.

۶. السیرة النبویه، ج ۱، ص ۶۲۰.

۷. السیرة النبویه، ج ۱، ص ۶۳۹؛ تاریخ الطبری، ج ۲، ص ۲۹، ۳۷.

۸. انساب الاشراف، ج ۱۱، ص ۸۰؛ جمهرة انساب الاشراف،

ص ۱۱-۱۲.

۹. الاماکن، ص ۲۹.

۱۰. معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۲۳۱.

کشتگان در این چاه، به نظر این چاه، برخلاف دیگر چاه‌های بدر که در این نبرد مورد استفاده مسلمانان قرار گرفت، فاقد آب بوده است. برخی سفرنامه نویسان قرن هفتم و هشتم، در بازدید از این مکان، تنها از وجود نخلستانی در مکان چاه خبر داده‌اند.^۸

◀ منابع

احسن التقاسیم فی معرفة الاقالیم: محمد بن احمد المقدسی (م. ۳۸۰ق)، قاهره، مکتبه مدبولی، ۱۴۱۱ق؛ الارج المسکی فی التاریخ المکی: علی بن عبدالقادر الطبری (م. ۱۰۷۰ق)، تصحیح اشرف احمد جمال، مکه، مکتبه التجاریه، ۱۴۱۶ق؛ اعلام السوری باعلام الهدی: الفضل بن الحسن الطبرسی (۴۶۸-۵۴۸ق)، تصحیح مؤسسة آل البيت لاحیاء التراث، قم، مؤسسة آل البيت لاحیاء التراث، ۱۴۱۷ق؛ الاماکن او ما اتفق لفظه و افترق مسماه من الامکنه: محمد بن موسی الحازمی (م. ۵۸۴ق)، به کوشش حمد الجاسر، بی‌نا، بی‌تا؛ امالی: السید المرتضی (م. ۴۳۶ق)، به کوشش سید محمد بدرالدین النعسانی حلبی، قم، مکتبه النجفی، ۱۴۰۳ق؛ امتاع الاسماع بما للنبی من الاحوال و الاموال و الحفده و المتاع: احمد بن علی المقریزی (م. ۸۴۵ق)، به کوشش محمد عبدالحمید النمسی، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۰ق؛ انساب الاشراف: احمد بن یحیی البلاذری (م. ۲۷۹ق)، تحقیق سهیل صادق زکار و

نیز مردی از بنی‌النار^۱ یاد کرده‌اند.

شهرت قلیب بدر به سبب آن است که در پایان جنگ بدر^۲ (سال دوم) به دستور پیامبر اکرم ﷺ، اجساد برخی از سران مشرک کشته شده در جنگ، همچون ابوجهل مخزومی، عتبه و شیبه، فرزندان ربیع، ولید بن عتبه^۳، به درون آن افکنده شد.^۳ سپس پیامبر ﷺ، بالای چاه، نام یکایک آنان را صدا زد و با آن‌ها سخن گفت^۴ و در پاسخ اصحاب که از گفت‌وگوی پیامبر ﷺ با مردگان متعجب بودند، آنان را شنوا، اما در پاسخگویی ناتوان دانست.^۵ پیامبر ﷺ اینان را اصحاب القلیب خواند.^۶ بر این اساس، روز بدر نیز با نام یوم القلیب خوانده شده است.^۷

با توجه به معنای قلیب که گاه بر چاه متروک نیز اطلاق می‌شود و نیز گزارش دفن

۱. فتح الباری، ج ۷، ص ۲۳۴.

۲. صحیح البخاری، ج ۳، ص ۲۳۴؛ المصنف، ج ۸، ص ۴۴۱؛ امتاع الاسماع، ج ۱۲، ص ۱۰۲.

۳. اعلام السوری، ج ۱، ص ۱۷۱؛ عمدة القاری، ج ۱۵، ص ۱۰۵؛ امتاع الاسماع، ج ۱۲، ص ۱۴۲-۱۴۳.

۴. اعلام الوری، ج ۱، ص ۱۷۱؛ تاریخ الاسلام، ج ۲، ص ۶۲.

۵. من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۱۸۰؛ صحیح البخاری، ج ۵، ص ۹. ۶. کتاب السنه، ص ۴۱۳؛ صحیح البخاری، ج ۱، ص ۱۳۲؛ السنن البیهقی، ج ۹، ص ۸.

۷. مسند الامام احمد بن حنبل، ج ۶، ص ۲۰۹؛ المصنف، ج ۳،

ص ۲۶۶؛ الامالی، ج ۲، ص ۱۸.

۸. رحلة ابن جبیر، ص ۱۴۸؛ رحلة ابن بطوطه، ج ۱، ص ۳۶۵.

رياض زركلى، بيروت، دار الفكر، ١٤١٧ق؛
تاريخ الاسلام و وفيات المشاهير و الاعلام:
 شمس الدين محمد بن احمد الذهبي
 (م.٧٤٨ق.)، به كوشش عمر عبدالسلام،
 بيروت، دار الكتاب العربي، ١٤١٠ق؛ **تاريخ
 الطبرى (تاريخ الامم و الملوك):** محمد بن
 جرير الطبرى (٢٢٤-٣١٠ق.)، بيروت، دار
 الكتب العلميه، ١٤١٧ق؛ **جمهرة انساب
 العرب:** على بن احمد بن حزم (٣٨٤-٤٥٦ق.)،
 به كوشش گروهی از علماء، بيروت، دار الكتب
 العلميه، ١٤١٨ق؛ **رحلة ابن جبیر:** محمد بن
 احمد بن جبیر (م.٦١٤ق.)، بيروت، دار مكتبة
 الهلال، ١٩٨٦م؛ **رحلة ابن بطوطه (تحفة
 النظار فى غرائب الامصار و عجائب الاسفار):**
 ابن بطوطه (م.٧٧٩ق.)، تحقيق عبدالهادى
 تازى، رباط، اكاديميه المملكه المغربيه،
 ١٤١٧ق؛ **السنن الكبرى:** احمد بن الحسين
 البيهقى (٣٨٤-٤٥٨ق.)، بيروت، دار الفكر،
 ١٤١٦ق؛ **السيرة النبويه:** عبدالملك بن هشام
 (م.٢١٨ق.)، به كوشش محمد محيى الدين،
 قاهره، مكتبه محمد على صبيح و اولاده،
 ١٣٨٢ق؛ **صحيح البخارى:** محمد بن اسماعيل
 البخارى (م.٢٥٦ق.)، به كوشش عبدالعزيز بن
 عبدالله بن باز، بيروت، دار الفكر، ١٤٠١ق؛
عمدة القارى: محمود بن احمد البدرالعيني
 (م.٨٥٥ق.)، بيروت، دار احياء التراث العربى؛
**فتح البارى شرح صحيح الامام ابى عبدالله
 محمد بن اسماعيل البخارى:** ابن حجر
 العسقلانى (٧٧٣-٨٥٢ق.)، شرح عبدالعزيز بن
 عبدالله بن باز، تحقيق محمد فؤاد عبدالباقي و
 محب الدين خطيب، بيروت، دار المعرفه، بى تا؛
كتاب السنه: عمر بن ابى عاصم الشيبانى
 (م.٢٨٧ق.)، به كوشش محمد البانى، بيروت،

المكتب الاسلامى، ١٤١٣ق؛ **لسان العرب:**
 محمد بن مكرم ابن منظور (٦٣٠-٧١١ق.)،
 قم، انتشارات ادب الحوزه، ١٤٠٥ق؛ **مسند
 الامام احمد بن حنبل:** احمد بن حنبل
 (م.٢٤١ق.)، بيروت، دار الصادر، بى تا؛ **المصباح
 المنير فى غريب الشرح الكبير للرافعى:** احمد
 بن محمد بن على الفيومى (م.٧٧٠ق.)، قم،
 دار الهجره، ١٤٠٥ق؛ **المصنّف فى الاحاديث و
 الآثار:** عبدالله بن محمد بن ابى شيبه
 (م.٢٣٥ق.)، به كوشش سعيد محمد اللحام،
 دار الفكر، ١٤٠٩ق؛ **معجم البلدان:** ياقوت بن
 عبدالله الحموى (م.٦٢٦ق.)، بيروت، دار صادر،
 ١٩٩٥م؛ **معجم ما استعجم من اسماء البلاد و
 المواضع:** عبدالله بن عبدالعزيز البكرى
 (م.٤٨٧ق.)، به كوشش السقاء، بيروت، عالم
 الكتب، ١٤٠٣ق؛ **معجم معالم الحجاز:** عاتق بن
 غيث البلادى، دار مكه، ١٣٩٨ق؛ **المغازى:**
 محمد بن عمر الواقدى (م.٢٠٧ق.)، به
 كوشش مارسدن جونز، بيروت، مؤسسه
 الاعلمى، ١٤٠٩ق؛ **من لا يحضره الفقيه:** محمد
 بن على بن بابويه (شيخ صدوق) (٣١١-
 ٣٨١ق.)، تحقيق و تصحيح على اكبر غفارى،
 قم، دفتر انتشارات اسلامى، چاپ دوم،
 ١٤٠٤ق.

محمود گودرزى

چاه معونه ← بئر معونه

چاه وادى ← چاه ابى عنبه